

Az erdőgazdálkodás 25 esztendejéről

DR. SALI EMIL

Hazánk felszabadulásának negyedszázados évfordulója ünnepi alkalom arra, hogy számbavegyük az erdőgazdálkodásban elért eredményeket és a lehetőségek mértékéig előre nézzünk azon az úton, amelyen tovább kell haladnunk.

A felszabadulással megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok — népgazdaságunk egészén belül — korábban soha nem remélt mértékben adtak módot az erdőgazdálkodás fejlesztésére, ill. fejlődésére. Az erdőgazdasági termelés a tervegazdálkodás szerves részévé vált és a fejlesztés feltételeit — mind anyagi, mind erkölcsi támogatásban — megkaptuk. A felszabadulás-hozta új körülmények révén vált lehetővé, hogy

- az ország erdeinek mintegy háromnegyed része állami tulajdonná váljék,
- az erdők területe 300 ezer hektárt meghaladó mértékben növekedjék,
- az erdők élőfakészlete a korábbinak mintegy 1,4-szeresére nőjön,
- az erdőgazdasági termelés műszaki feltételei évről évre javuljanak,
- több fát és más erdei terméket adhassunk a népgazdaságnak és a lakosságnak,
- az erdészeti dolgozók élete állandóan javuljon.

Az elért eredmények felsorolásában teljességre nem törekedhetünk. Az eredmények elérésében részesek az erdészet fizikai és szellemi dolgozói. Részesei a nagy munkának a motorfűrészkes fakitermelő és a csemetekerti munkások, az erdőgazdaságoknak, az erdőrendezősegeknek, a kutató és oktató intézményeknek szinte minden dolgozója.

Az erdőgazdálkodás fejlesztéséhez szükséges elveket átfogóan kétszer fogalmazták meg számunkra: az első alkalommal 1948-ban, amikor az ország erdeiről — meglehetősen hézagos adatok alapján — még igen pesszimista képünk volt; a második alkalommal 1954-ben, amikor az erdőket jellemző adatokról jóval több ismerettel rendelkezünk és az addig elért eredmények alapján az erő is megvolt bennünk az út folytatására.

Erdőink területe

A két világháború között az ország erdőterülete különösebben érzékelhető módon nem változott. 1946-ban az állami földmérés 1125 ezer hektárt, az ország területének 12,1⁰/₀-át tartotta nyilván. 1969 közepén 1463 ezer hektár erdőnk volt. Ez az ország területének 15,73⁰/₀-a. Az egyenleg 338 ezer hektáros növekedés. A múltból örökölt erdőterületünket 30⁰/₀-kal növeltük. Kifejezhetjük azonban ezt úgy is, hogy hazánk területének 27-ed részén új erdőt létesítettünk.

Erdőtelepítés és fásítás soha olyan mértékben nem folyt hazánk területén, mint a felszabadulás után.

Úgy vélem azonban, hogy az „erdőtelepítés” és a „fásítás” szavakat nem értelmezzük helyesen. Erdőtelepítésnek az állami erdőgazdaságok új erdő létesítésére irányuló tevékenységét mondjuk, a többi szerv „fásítást” végez. A kifejezések ilyen értelmezése a bennünk rejlő és még le nem vetett állami erdőgazdaság-centrikus szemléletből fakad. Nyilván jóval helyesebb, ha erdőtelepítésnek tekintünk — szektorra való tekintet nélkül — minden olyan tevékenységet, amely a földnyilvántartás szabályai szerint az erdőművelési ágú területeket növeli. Ennek megfelelően viszont a fásítás a földrészlet művelési ágát nem változtatja meg (pl. majorfásítás, útmenti fásítás, csatornamenti fásítás).

Az utóbbi csoportba tartozik a jelenlegi szabályok szerint a mezőgazdasági cellulóznyártelepítés is. Minthogy a földnyilvántartás a fásításokat nem regisztrálhatja, jóval nagyobb erdősítő, fásító tevékenységet folytattunk, mint amekkorára az erdőterületadatok egyenlege alapján következtethetnénk.

Az erdőtelepítést és a fásítást a népgazdaság mindig preferálta: nagyobb részben az állami költségvetés minden évben jelentős összeget adott erre a célra, kisebb részben egyes egyedi nagyberuházások kapcsán is adódtak fásítási feladatok.

Az erdőtelepítések és fásítások üteme az ötvenes években volt a legnagyobb. Ebben az időszakban — lényegében menet közben — kellett megtanulnunk a helyes és célravezető technológiát. Mind a mag-, mind a csemetetermelésben, mind a talajelőkészítésben, mind az ültetés vagy a vetés módjában, mind a termőhelynek megfelelő fafajok megválasztásában voltak nehézségeink. E nehézségek gyűrűződése még mindig tapasztalható. Az igazságnak tartozunk az-
zal, hogy megvalljuk: történtek hibák, ha nem is ezek voltak a jellemzők. Az ötvenes évek első felében az akkori gazdaságpolitika visszautasíthatatlan kísé-
rtést jelentett az erdősítések területi növelése érdekében. A szép eredményeket nem vonhatjuk kétségbe, de ellentmondásos voltukra rá kell mutatnunk.

Akkor, amikor a földvédelmi törvényt az Országgyűlés ugyanazon az ülés-
szakán megalkotta, amikor az erdőtörvényt is, hajlamosak voltunk annak fel-
tételére, hogy az erdőtelepítések időszaka végetért. Közel egy évtized táv-
latából nyilván másképpen vélekedünk. Meggyőződésem, hogy a földvédelmi
törvény helyes volt és mi abban hibáztunk, hogy rendelkezéseit statikusan ér-
telmeztük. Amint ismeretes, e törvény akkor született, amikor a termelőszö-
vetkezetek éppenhogy megalakultak, amikor a valóban nagyüzemi gazdálkodás
csak kibontakozóban volt, és a termelőszövetkezetek az összes elképzelhető
gyermekbetegséggel küszködtek. Gondjaik átmeneti enyhítése végett nyilván
jelentős területeken áttértek volna a természeténél fogva jóval kevésbé munka-
igényes erdőgazdálkodásra. Ezeket a hibás törekvéseket — a népgazdaság és
a termelőszövetkezetek érdekében is — akkor csak adminisztratív jellegű sza-
bályokkal lehetett megakadályozni. A földvédelmi törvény 3 évnyi (1963—65)
végrehajtása ezt a felfogást tükrözte, bár helyenként már akkor is jelentős
területek erdősítését irányozta elő.

A mezőgazdasági termelés fejlődésének valóban bekövetkezett mértékére nem
számítottunk, holott a növénytermelési ágazatok eredményei döntő hatással
vannak arra, hogy hol és mekkora területek kapcsolhatók ki a mezőgazdasági
termelésből. A kenyérgabona és a takarmány termelésben elért eredmények
hozták, ill. hozzák felszínre annak lehetőségét, hogy a mi közgazdasági visz-
nyaink között a gazdaságosan nem művelhető, és a gazdaságosan meg nem ja-
vítható mezőgazdasági területeket erdősíteni kell.

A mostani években és még inkább a következő évtizedekben gondosan ügyel-
nünk kell arra, mely területeket vonjunk erdősítés alá. Eddigi vizsgálataink —
a korábbi felfogással szemben — azt mutatják, hogy legtöbb ilyen terület az
egyébként is erdősültebb vidékeken adódik. Első hallásra vagy olvasásra para-
doxnak tűnik mindez.

Ha azonban arra gondolunk, hogy az erdők az elmúlt évszázadok extenzív
mezőgazdasági termelési adottságai mellett is ott maradtak meg, ahol gazda-
ságilag már akkor sem volt indokolt az erdők kiirtása, és a megmaradt erdők
szomszédságában helyezkednek el a gazdaságilag jelenleg is szubmarginális és
marginális területek, akkor láthatjuk ennek az elvnek a helyességét.

Kivétel nyilvánvalóan adódik: pl. Bács-Kiskun megye, továbbá Szabolcs-Szatmár megye sovány homoktalajai erdőállományt kívánnak. Ugyanakkor — ha jóval kisebb területeken is — a mezőgazdaságilag gazdag megyékben is kell erdősíteni. Ezek az erdősítések valóban fásítások lesznek és a vidék infrastruktúráját érinthetik (pl. parkok, pihenőerdők, fásítások).

Erdőfelújítás és erdőnevelés

A múltból örökölt erdőfelújítási hátralék nagyobb arányú felszámolását később kezdtük, mint az erdőtelepítéseket. Így gyakorlatilag 20 évbe telt, amíg az örökölt és a véghasználati kitermelésekből folyamatosan adódó vágásfelújítási kötelezettség teljesítésében odáig jutottunk, hogy alig-alig változó egyensúlyi állapot alakult ki. A ma mutatkozó erdőfelújítási kötelezettség mértéke országosan és szektoronként is elfogadható, egyes erdőgazdálkodó szervezetknél (ezek közt akad állami és termelőszövetkezeti is) az erdőfelújítások ütemét némileg gyorsítani szükséges.

Abban, hogy az erdőfelújítások besorolása az erdőtelepítésekhez képest kedvezőtlen képet mutat, jó másfél évtizeden keresztül szerepet játszott az anyagi érdekelttség hiánya. Az erdőtelepítés könnyebben volt elvégezhető (pl. a tuskóirtás munka- és energiaigényes és így költséges művelete eleve kiesett). Valójában az állami erdőgazdaságok területén az erdőfelújításokkal abban az időszakban jöttünk rendbe, amikor — a földvédelmi törvény hatálybalépése után — néhány éven át igen csekély erdőterületet kaptunk erdőtelepítés céljára. Biztosra vehető, hogy ebben az esetben az időbeni egyezés okozati kapcsolatot is jelent. 1955-ben számbavettük az első öt éves tervidőszak alatt végzett erdőtelepítések és erdőfelújítások eredményeit és hibáit. Igen nagy területi teljesítés mellett megállapítható volt, hogy a szükséges pótlások mértéke túlságosan nagy és 2,4 hektárnak megfelelő erdősítési tevékenység eredményez egy hektár erdőt. A hiányosságok számos okra voltak visszavezethetők: meg nem felelő fafaj választása, meg nem felelő ültetési anyag, hibás vagy hiányos talajelőkészítés, gondatlan ültetés, az ültetések ápolásának elhanyagolása, vad-okozta károk stb.

A hibák feltárása egyértelmű volt azzal a törekvéssel, hogy a hibákat mihamarabb kiküszöböljük. Az akkor kitűzött célt elértük: a korábban szükséges 140⁰/₀-os pótlással szemben a hatvanas évek folyamán átlagosan mintegy 60⁰/₀-os pótlással oldottuk meg az erdősítési feladatokat.

Hiányosságként jelentkezett mindenfajta erdősítési tevékenységünkben, hogy a felszabadulás előtt kialakult erdőgazdálkodási elvek némelyikéhez dogmatikusan ragaszkodtunk. A hibáknak ebben a körében — bár ezek egyike-másika nemcsak az erdőtelepítést vagy a felújítást érinti — érdemes megemlítenünk a következőket:

- a tarvágások nagyságának területi felső határa megállapításában túlságosan óvatosak voltunk, s mind a véghasználatok, mind az erdőfelújítások területi koncentráálásában — többek közt — emiatt sem érhattünk el gazdaságilag kielégítő eredményt;
- mindenfajta erdősítési tevékenységünkben túlzásba vittük az elegyes faállományok kialakítására irányuló törekvéseket és ezzel lassítottuk e munkák gépesítését és növeltük költségeit;
- számos fafajt, amely hazánkban jelentős területet foglal el, nem részesítettünk kellő figyelemben, másrésről túlságosan sok energiát fordítottunk kevésbé jelentős fafajok és fajták megismerésére.

Itt érdemes kitérni arra is, hogy hazánk földrajzi helyzete determináló tényező abban, hogy erdeink eleve sok fafajból tevődnek össze. Erdeink faanya-

gának megfelelő hasznosítását — különösen a közelmúltig — számos tényező nehezítette:

- megfelelően nagy feldolgozóipari kapacitások létrehozása — figyelemmel a gazdaságossági és műszaki követelményekre — azért is ütközött nehézségekbe, mert a sok fafaj egyikéből sem állt tartósan és koncentráltan elegendő a rendelkezésre;
- mindez azt jelentette, hogy sokfajjű, elegyes erdeinkhez hasonlóan sok fafajú, „elegyes” fafeldolgozó üzemeket kellett építeni nagy rönk- és áru-térrel és az elegyességnek megfelelően bonyolult technológiával (ideértve az üzemen belüli anyagmozgatás bonyolultságát és költséges voltát is);
- mindez a jövőt illetően arra figyelmeztet bennünket, hogy az elegyesség követelményét a gyakorlatban ne vigyük túlzásba és az erdősítésben és a nevelővágásokban fő törekvéseink közé tartozzék — jobban, mint eddig — a fafeldolgozás ilyenfajta igényeinek kielégítése;
- a múltból, elsősorban a felszabadulás előtti múltból örökölt fafajösszetételünkkel kapcsolatban következetesen azt kell kérnünk a fafeldolgozó ipartól, hogy a korábban inkurrens fafajok feldolgozásának problémáit oldja meg már csak azért is, mert rövidebb idő szükséges a fafajnak megfelelő feldolgozási technológia kialakításához, mint az erdők fafajösszetételének gyökeres megváltoztatásához;
- a gazdaságvezetőknek és az erdőművelőknek e munkájukat annak tudatában kell végezniük, hogy az általuk létesített faállományok anyagát — az erdő elsődleges rendeltetésétől függetlenül — az iparral kell feldolgoztatniuk.

A fiatalosok ápolásában és tisztításában jelentős eredményeket értünk el. Van azonban némi bizonytalanság a tekintetben, hogy e munkák viszonylagos probléma-mentessége nem tulajdonítható-e a múltbeli és a jelenlegi finanszírozási rendszernek. E bizonytalanság ösztönöz bennünket annak keresésére, hogy a faállományok neveléséhez nem elegendő-e néhány százalékkal kevesebb ilyen munka.

Ez a figyelmeztetés azért is kézenfekvő, mert a gyéritések végrehajtásában jóval nagyobbak a gondjaink, különösen az utóbbi 3—4 esztendőben. Ebben az időszakban vetődött fel a gyakorlat részéről az az észrevétel, hogy elsősorban a törzskiválasztó, de bizonyos mértékig a növedékfokozó gyéritésekben is túlmentünk a célszerűség határán, azaz intenzívebb, gyakoribb beavatkozást kértünk a szükségesnél. Nyilvánvaló előttünk, hogy ez lehetséges és ezért a túlzásokat a helyükre kell tennünk. Nem ismert azonban előttünk az, *mekkora mértékben kell ezeket a feladatokat csökkenteni*. Van ugyanis olyan tapasztalatunk, hogy a gyéritésekkel kapcsolatos gazdasági szabályozók a megengedhetőnél extenzívebb irányba terelik az erdőgazdálkodó szervezeteket. Bízunk abban, hogy e kérdés — a kutatómunkák eredményeképpen — néhány éven belül megoldódik. Az azonban szintén kétségtelen, hogy az egyes gyéritések között eltelő időszak hosszabbodása erőteljesebb gyéritéseket tesz szükségessé. Valójában tehát azt a problémát kell megoldanunk, hogy a faállományok egészségi állapotának és növekedési képességének állandóan megfelelő szinten tartása céljából számukra hogyan oldjuk fel a visszatérési idő hosszabbítása és az egyszeri gyéritési fatömeg növekedése közti ellentmondást. Célszerű hozzátennünk mindehhez, hogy a fatermesztés gazdaságosabbá tétele is erre ösztönöz.

Az ötvenes évek derekán — az akkori viszonyoknak megfelelően — kialakult erdőnevelési elvek és gyakorlati módszerek közt szerepelt a V-fás állománynevelés. Úgy véljük, hogy a kellő differenciálás hiányában e téren is adódtak túl-

zások: gyenge szál- és sarjerdőkben is elvártuk a V-fák kijelölését. Úgy tűnik, megérték a differenciáláshoz szükséges feltételek és a haladó módszer használatát csak az arra valóban érdemes faállományokban kell megkövetelnünk és a gazdasági szabályozók kialakításakor ennek — a korábbihoz képest csökkent mértékű — pénzügyi fedezetéről gondoskodnunk. E megoldás is része lenne a gazdaságosabb fatermesztésre irányuló törekvéseinknek.

Az erdők tulajdonjogi, kezelési és használati viszonyai

A felszabadulás után végrehajtott államosítások közül az elsők közé tartozott az erdők mintegy háromnegyed részének állami tulajdonba vétele. Ezeknek az erdőknek a zömében kezdetben az állami erdőigazgatóságok, majd az erdőgazdasági nemzeti vállalatok, ill. 1950-től az állami erdőgazdaságok, ill. jogutódaiak gazdálkodtak. E területeken kezdettől fogva érvényesült a tulajdonjogi és a használati viszonyok egysége: az állam tulajdonában levő erdőkben állami szerv gazdálkodott.

Az erdők nem államosított negyed részében erdőbirtokossági társulatok és egyéni tulajdonosok gazdálkodtak. (Ismeretes, hogy sem erdőbirtokossági társulati arányrészként, sem egyéni erdőtulajdonként egy-egy természetes személy birtokában 10 kataszteri holdnál, tehát kb. 6 hektárnál nagyobb erdő nem maradt meg.) Megjegyezzük, hogy a mezőgazdasági földekben szegény vidékeken a földreform végrehajtása során több helyen erdőt is juttattak a parasztság részére. Ezekben az erdőkben közös gazdálkodást kellett folytatni az erdőbirtokossági társulatok szabályai szerint. Ezért nevezték ezeket rövidítve UFET-nek (újonnan földhözjuttatottak erdőbirtokossági társulatának).

A magánerdőkben a gazdálkodást kezdettől fogva az illetékes államigazgatási szervek ellenőrizték. A termelészövetkezeti mozgalom kialakulása idején az ötvenes évek legelején ezeknek az erdőknek jelentős része — az akkori földrendezési jogszabályoknak megfelelően — állami tulajdonba és egyben az állami erdőgazdaságok használatába került. A mezőgazdaság 1959—1961 között befejezett szocialista átszervezése idején az egyéni tulajdonban levő erdők (az erdőbirtokossági társulati arányrészekkel együtt) a termelészövetkezetek közös használatába kerültek, ha tulajdonosuk belépett a közös gazdaságba.

Az erdőbirtokossági társulati erdőket 1949-ig az állami erdőigazgatóságok kezelték, majd a kezelés, ill. használat jogát — az erdőgazdasági nemzeti vállalatok profiltisztítása érdekében — visszakapták az erdőbirtokossági társulatok. Ezek gazdálkodásának alacsony színvonala azonban szükségessé tette, hogy az erdőbirtokossági társulati erdőket — három év alatt nagyjából azonos évi mértékben — az állami erdőgazdaságok vegyék kiterjedt kezelésükbe. A három évre tervezett akciónak a kétharmada valósult meg. Így ellentmondásos helyzet alakult ki, mert az erdőbirtokossági társulatok ugyan tulajdonosai maradtak erdeiknek, de ezekben állami vállalat gazdálkodott csekély haszonbér ellenében. A kétharmad ugyanakkor arra a precedensre is hivatkozhatott, amit a kezelésbe nem vett, egyharmadnyi erdőbirtokossági társulat jelentett.

Az ötvenes évek második felében szükségessé vált az említett ellentmondás feloldása. A politikai és államigazgatási szervek állásfoglalása alapján minden erdőbirtokossági társulati erdő az állami erdőgazdaságok kezelésébe került, és a társulat dönthetett abban, hogy kiterjedt vagy egyszerű kezelésbe adja-e erdejét. (A kiterjedt kezelés azt jelentette, hogy az erdőben az állami erdőgazdaság gazdálkodott és elszámolt a társulattal, az egyszerű kezelésben levő erdőkben az állami erdőgazdaság irányításával az erdőbirtokossági társulat gazdálkodott.) Igen jelentős feladatot láttak el a kezelő erdőgazdaságok és a tanácsi mezőgaz-

dasági szakigazgatási szervek azzal, hogy összeállították, ill. állították a társulatok névjegyzékét. Ezek a névjegyzékek az erdők vonatkozásában nagy segítséget adtak a mezőgazdaság szocialista átszervezése időszakában a tulajdoni viszonyok tisztázásához. Megjegyezzük, hogy az állami erdőgazdaságoknak jelentős szerepük volt abban, hogy az erdőbirtokossági társulat közgyűlése az egyszerű, avagy a kiterjedt kezelés mellett foglaljon állást. Az állami erdőktől kissé távolabb fekvő, kisebb erdők kiterjedt kezelését azonban nem szívesen vállalták gazdaságosságuk miatt.

Az erdőkről és a vadgazdálkodásról szóló törvény (1961-ben) a tulajdoni, kezelési és használati viszonyok terén a már 1959-ben megalkotott jogszabály rendelkezéseit vette át azzal a továbbfejlesztéssel, hogy előírta a kezelési és használati viszonyok rendezését. Ez pedig — a földvédelmi törvénnyel egyidejűleg végrehajtva — nagyarányú erdőtagosítást jelentett. Nagy érdeme az erdőrendezőiségeknek és a földügyi igazgatási szerveknek, hogy 1963—64—65 folyamán minden erdőgazdálkodó szerv által elfogadott módon alakították ki a nagyüzemi erdőgazdálkodáshoz szükséges területi feltételeket. Azokban a községekben és városokban, amelyekben mezőgazdasági nagyüzem működött, a közös gazdaságba be nem lépő erdőtulajdonosok erdeje a területileg illetékes állami erdőgazdaság, vagy állami gazdaság, vagy termelőszövetkezet haszonbérletébe került. Ezzel jelentősen szűkült az a kör, amelyben ellentmondások maradtak a tulajdoni és a használati viszonyok. Ezek megszüntetésére 1966-ban az MSZMP IX. Kongresszusa adott politikai elveket, és 1967-ben jelent meg a földtörvény, amely — többek közt — az erdőkre nézve is egységessé tette a tulajdoni és használati viszonyokat.

Ma az erdők 78%-a van állami tulajdonban, és ezekben — az erdő elsődleges rendeltetésének megfelelően — differenciált módon állami szervezetek gazdálkodnak. Az erdők további 21%-ában — mint a tagság vagy a termelőszövetkezet tulajdonában levő erdőben — a termelőszövetkezetek gazdálkodnak. Mindössze — ez is felfelé kerekítve — 1% a meglévő magán- és az erdőbirtokossági erdők területe. Az erdők tulajdoni és használati viszonyaiban korábban megvolt lényegesebb ellentmondások megszűntek, a meglévő kisebb problémák gyors megoldását az idő nem sürgeti.

Az elkövetkező évtizedek folyamán — az erdők területének további növekedésével — a tulajdoni viszonyok aránya megváltozik a termelőszövetkezetek javára. Ennek mértékét, ill. ütemét a mezőgazdasági termelés további fejlődése szabja meg.

Az erdészeti szervezet fejlődése

A felszabadulás előtt és után az erdőgazdálkodás országos hatósági felügyeletét a volt Földművelésügyi Minisztérium látta el. Ez a tevékenysége megmaradt 1954-ig, a volt Országos Erdészeti Főigazgatóság megalakulásáig. 1967-ben a Főigazgatóság megszűnésével e feladatokat a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium vette át.

Az állami tulajdonba vett erdők zömében az erdőigazgatóságok irányításával folyt a termelőtevékenység, míg az erdőigazgatóságokat 1946. január 1-étől a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek Központi Igazgatósága irányította — a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alatt. A 11 erdőigazgatóság 1949-ben alakult át 15 Erdőgazdasági Nemzeti Vállalattá, amelyek az átszervezett Erdőközpont felügyelete alá tartoztak. Ez a szervezeti forma alig egy évig élt: 1950-ben az Erdőközpont újabb átszervezésével egyidejűleg 78 állami erdőgazdaság alakult, amelyek többsége néhány éven át megyei erdőgazdasági egye-

sülések közbeiktatásával kapta munkájához az irányelveket. Ez volt a termelőszervezet felépítése 1952 elején, az Állami Gazdaságok és Erdők Minisztériumának megszervezésekor is. E minisztérium 1953-ban szűnt meg és az összes erdőigazgatási feladata, továbbá az állami erdőgazdaságok termelőtevékenységének irányítása a volt Földművelésügyi Minisztériumhoz került.

Az állami erdőekben gazdálkodó vállalatok száma fokozatosan csökkent. E csökkentéssel egyidejűleg — különösen a hatvanas évek második felében — az állami erdőekben gazdálkodó szervek alapvető jellegük, szervezeti hovatartozásuk és főbb céljaik szerint jelentősen differenciálódtak. A termelőszervezet legnagyobb változása 1970. január 1-ével következett be: a vállalati szervezetben dolgozó erdőgazdaságok és a faipari vállalatok jelentős része egy-egy vállalattá, erdő- és fafeldolgozó gazdasággá alakult.

A szervezeti fejlődés alig választható külön azoktól a változásoktól, amelyek az erdőgazdasági termelés bővítésében és fejlődésében bekövetkeztek. Az állami erdőgazdaságok és a tevékenységüket irányító felügyeleti szerv alapvető gondja a felszabadulást követően több éven át, mintegy 1952—53-ig, a mennyiségi tervek megfelelő végrehajtása volt. A minőségi követelmények szigorításáról 1953—54-ben eshetett nagyobb mértékben szó. 1954 mérőföldkövet jelentett az erdőgazdasági termelés fejlesztéséhez szükséges intézkedésekről szóló kormányhatározat megjelenésével. Ez a határozat egységes irányelveket alakított ki s mintegy másfél évtizedre adott erdőgazdálkodáspolitikai elveket. Ma már megítélhető, hogy a szakmai előírások, követelmények bizonyos fokig a túlzottan intenzív gazdálkodás felé terelték az erdőgazdálkodó szervezeteket. Ennek viszont mégis az az egészséges következménye, hogy a gazdaságos termelésre irányuló törekvés kapcsán bizonyos mértékig mód adódott és adódik — szakmai hátrányok nélkül — arra, hogy engedjünk a túlzott követelményekből. Ilyen pl. a nevelővágásokkal való gyakori visszatérés, a tarvágások területi nagyságának erős korlátozása stb.

A gazdaságos termelésre való törekvés első igazi jelei az ötvenes évek közepe táján mutatkoztak, mégpedig egyelőre abban, hogy a végtermék termelői árának módosítása nélkül a nyereségen arányosan osztozkodják az erdőgazdálkodó szerv a faipari üzemmel. E törekvések tulajdonképpeni eredményei azonban 1959-től, a termelői áraknak az egész népgazdaságban végrehajtott rendezésétől számíthatók. Nagyrészt az egyre erősödő érdekeltségnek tudható be az, hogy az erdőgazdasági termelés viszonylag gyorsan bővült, a termelési módszerek gyorsan fejlődtek. E körbe és időszakba illeszthető be az állami erdőgazdaságok területén a fagyártmánytermelés oly mérvű növekedése, hogy a felhasznált faanyag mennyisége megközelítette az elsődleges faipar által felhasznált faanyagok mennyiségét. Ez idő tájt kezdett hathatós törekvés mutatkozni az erdőművelés műszaki és gazdasági hatékonyságának növelésére.

A gazdaságirányítás új rendje a közgazdasági szemléletet még inkább előtérbe helyezte. Mintegy két év tapasztalatai alapján leszűrhető, hogy az erdőgazdálkodás ez idő alatt is fejlődött.

Egészséges megoldás az, hogy az erdőgazdasági termelés alapvető újratermelési feladatainak végrehajtásában az erdőgazdálkodó szervek többsége anyagilag is érdekelt. Így megvan az érdekeltség az erdőtelepítésben, az erdőfelújításban, a tisztításban és a véghasználatban, kisebb mértékben a növedéfkösző gyéritésben, de nincs meg a törzskiválasztó gyéritésben. A gazdasági szabályozók számának túlzott növelése nem mutatkozik célszerűnek. Felvetődik azonban a problémák megoldásának olyan módja, hogy az erdőgazdálkodó szervek mindegyike kötelező éves tervet kapjon a legfontosabb újratermelési feladatokra, mégpedig az erdőfelújítás első kivitelére, a tisztításra, a törzskiválasztó gyéri-

tésre és az erdőtelepítésre. Az egyidejű gazdasági ösztönzés mellett az említett megoldás erősítené annak biztosítékát, hogy a vállalati és a népgazdasági, ill. rövidlejáratú és a hosszútávú érdekek ellentmondása kisebbé váljék.

Erdeink élőfakészlete

Az erdőkben lábon álló fakészlet a felszabadulás óta folytatott céltudatos gazdálkodás eredményeként jelentősen növekedett. A felszabadulás idején feltételezhetően meglévő mintegy 125 millió m³-rel szemben a fatermelésre kijelölt erdők élőfakészlete ma meghaladja a 170 millió m³-t. Az élőfakészlet növekedése 35—40%-ra tehető, tehát nagyobb mérvű, mint az erdők területének növekedése. Ebből következően nőtt az egy hektárra eső átlagos fatömeg is.

Az egészében kedvező kép azonban ellentmondásokat takar. Ezek lényeges vonásai a következőkben foglalhatók össze. A nagymérvű erdőtelepítés szükség-szerű velejárója volt a mi erdőviszonyaink között az élőfakészlet növekedése: az erdőtelepítéssel a fiatal erdők területét növeltük és növeljük, s ezek növedéke elegendő idős, kitermelhető erdők hiányában nem realizálható. Így az erdőtelepítések révén megtermelődő növedék akkumulálódik. Más oldalról azonban — mivel a fiatal erdők aránya megnövekedett, logikai és matematikai alapon is reálisan azt várhattuk, hogy a megnövekedett erdőterületre vonatkoztatva csökken az egy hektárra eső átlagos fatömeg. Ez azonban nem következett be, és ez a jelenség hívta fel figyelmünket arra, hogy egyrészt vizsgáljuk meg közelebbről erdeink növedékadatait, másrészt elemezzük fafajonként, ill. — ahol ez szükséges — ezen belül eredet szerint is az élőfakészlet alakulását. Ez a vizsgálat feltárta, hogy a hektáronkénti átlagos fatömeg csökkent azokban a fafajokban, amelyeket az erdőtelepítésben, tehát az erdők területének növelésében kiterjedten felhasználtunk. Így érthető, hogy a kocsányostölgy, a nemesnyár és a hazainyár szálerdők és valamennyi fenyőfaj átlagos fatömege csökkent. Szembetűnő viszont a növekedés a kocsánytalantölgy, a bükk, a csertölgy és az akác mindkét eredetű faállományaiban, a kocsányostölgy, a gyertyán, a nemes- és a hazainyár sarjerdeiben.

Pozitív jelenségnek ítéljük a kocsánytalantölgy és a bükk szálerdők hektáronkénti fatömegének növekedését, mert a két világháború közt ezekben a fafajokban túlhasználat folyt és ezért várákoszási időszakokra volt szükség annak érdekében, hogy a vágásérettségi viszonyokban némi tartamosság következék be. Az akác és a csertölgy fakészletek növekedése nagyjából negatív jelenség. Az e fafajokból előállítható termékek korábbi inkurrenciája okozta, hogy a faállományviszonyok alapján lehetséges kitermelést az erdőgazdálkodó szervek nem hajtották végre.

Mind ma, mind a jövőben alapvető feladatunk a közelmúltig inkurrens fafajok kitermeléséhez a megfelelő fafeldolgozóipari kapacitások megteremtése. Ez az élőfakészlet alakulására úgy hat vissza, hogy a néhány fafajban tapasztalható fakészlettöbbletet felemésztetjük a fafeldolgozó iparral, az értékes fafajokban viszont a fakészlet már csak azért is nő, mert az erdőtelepítéseket elsősorban ezekkel a fafajokkal végeztük, ill. végezzük a jövőben is. Nyilvánvaló, azonban mindennek alapján is, hogy *egészében* az élőfakészletet növelnünk szükséges.

Külön is megemlítésre érdemes körülmény, hogy az állami tulajdonban levő erdők élőfakészlete viszonylagosan is jóval nagyobb a termelőszövetkezeti erdők élőfakészleténél. A termelőszövetkezeti erdők 21%-os területi arányával szemben élőfakészletük aránya mindössze 17—18%. Véleményem szerint elhamarkodott minden olyan kritika, amely a két arányszám összevetése alapján a ter-

melőszövetkezetek alacsony színvonalú erdőgazdálkodására következtetne. A termelőszövetkezetek ugyanis alig néhány esztendeje gazdálkodnak erdeikben. A használatukban levő erdők mai állapotára sokkal nagyobb hatással van a múlt, mert örökségbe kapták az ilyen minőségű erdeiket. Az erdeik egy hektárra eső átlagos fatömege az állami erdőkéhez képest 25—28⁰/₀-kal kisebb. E különbségnek mintegy fele abból adódik, hogy erdeik fafaj és eredet szerint való összetétele kedvezőtlenebb. A termelőszövetkezeti erdőkben pl. az akác területi aránya kerekén 40⁰/₀ és ennek kétharmada sarjeredetű. Az akác alacsony vágáskora eleve jóval kevesebb fakészlet felhalmozódására ad módot. Ezen azokon kívül szerepet játszik az a körülmény is, hogy az állami erdőkével azonos fafajú és eredetű állományok átlagos kora is kisebb. Ez adja a fakészletkülönbség további ötödét-hatodát. Valóban minőségbeli különbségre az eltérésnek kb. egynegyede vezethető vissza.

Az erdőgazdálkodás fejlesztése a termelőszövetkezeti erdőkben alapvető feladat. Feltételeik a jobb gazdálkodáshoz egyre javulóak. Számos vállalkozás alakult a közös erdőgazdálkodásra és feldolgozásra, másrésről a termelőszövetkezetek egyesülési törekvései azt is jelentik, hogy egy-egy termelőszövetkezet tulajdonában és használatában egyre nagyobb erdők lesznek. Nő a termelőszövetkezetekben foglalkoztatott erdészszakemberek száma is. Várható, hogy a mezőgazdasági termelésben elért nagyarányú fejlődés megismétlődik erdőgazdálkodásukban is.

Az erdőrendezés fejlődése

Az erdőrendezés csirái hazánkban már több mint két évszázada fellelhetők voltak. Az erdőrendezés tulajdonképpeni célja azonban — különösen a felszabadulással megváltozott politikai, társadalmi, gazdasági viszonyok között — elég lassan tisztázódott. Volt olyan vélemény, amely az erdőrendezést, ennek egyik termékét, az erdőgazdasági üzemtervet, továbbá ennek időközi revízióját és megújítását a magángazdálkodás körülményei között ítélte helyénvalónak. Az erdőrendezést ugyanis olyan ellenőrzési rendszernek vélték, amely az erdők háromnegyed részének állami tulajdonba kerülésével elvesztette indokoltságát: az állam — mondták — miért ellenőrizné önmagát, ill. saját vállalatát. Mások hajlottak olyan véleményre, hogy az erdőrendezés — mint az erdőgazdálkodás egyik eszköze — már a felszabadulás előtt is szocialista vívmányként fogható fel, mert megvalósította — legalább az erdőben — a tervgazdálkodást, amely a szocialista építés szükséges eszköze.

Úgy véljük, az elvileg hibás vélekedések ellenére a gyakorlat az akkor járható helyes utat választotta: 1946-ban az erdőigazgatóságok erdőrendezőselei és erdőgondnokságai az államosított erdőkről összegyűjtötték a leglényegesebb leltári adatokat, a MÁLLERD (Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek) Központi Igazgatósága pedig összeállította az erdőleltárt.

Érdekes jelenség, hogy az ún. erdőleltár adatait alig-alig tették közzé, holott gondos elemzése már azokban az években rámutathatott volna az erdők állapotának megítélésében megmutatkozó jó néhány ellentmondásra. Az összesített adatok ismeretének birtokában állíthatjuk, hogy az erdőleltár egészében jó volt, mert hűen tükrözte az állami erdők állapotát. A fakészletre vonatkozó jellemzők részben hiányosak voltak, de ez az akkor még érvényben volt erdőrendezési utasításra vezethető vissza. Az 1920-ban megjelent utasítás szerint ugyanis az üzemtervek nem tartalmazták az élőfakészlet adatait. Fatömeg- és növedékadatot csak az üzemtervi időszakban vágáséretté váló faállományokra adtak. Ennek következménye az, hogy az ország erdeinek élőfakészletéről a

felszabadulás előtti időből csak becslésjellegű adatok álltak rendelkezésre. Az akkori erdők felére elkészült üzemtervek — mint említettük — ilyen célra támpontot nem adtak.

Ez a hiányosság okozta azt is, hogy az erdők növedékére vonatkozó adat — minthogy ezt az erdőleltár hiányos fatömegadataiból számították — ijesztően kicsi értéket mutatott. Az adatok megbízhatóságát nyilván késégbe-vonta mind az erdészeti felső vezetőség, mind — később — a kormányzat. Ezért kezdődött 1948-ban és folytatódott 1949-ben az ún. ideiglenes üzemtervek készítése, ill. kormányzati rendelkezés alapján 1950-től a rendszeres üzemtervek készítése. A rendszeres üzemtervek érvényességi időszaka 1950-től 1952-ig, tehát három éven át 5—5 év volt. Az erdők jellemzőivel kapcsolatos nagy bizonytalanság, a túlhasználat fenyegető réme arra ösztönzött, hogy a tervezés kockázata csak rövid időtartamra vállalható. E három év elteltével — figyelembe véve az ideiglenes üzemtervek átdolgozásával kapott anyagot is — 840 ezer hektár erdőterületről rendelkezünk adatokkal. Ez a terület az ország akkori erdőterületének a kétharmadát, az állami erdők területének közel 90%-át jelentette, tehát megbízható következtetések levonására bőségesen elegendő volt. E szerint a kitermelhető fatömeg legalább 3,5 millió bruttó m³ lehetett volna. Minthogy az adatok szerint a túlhasználat veszélye nem mutatkozott, 1953-tól az üzemtervek érvényességi időtartamát 10 évre emeltük fel.

Az első években fő törekvésünk volt, hogy összevontan, tehát statisztikai részletezés nélkül kapjunk gyors áttekintést az élőfakészletről és a kitermelhető fatömegről. Néhány év múlva a szakmai közvélemény érthető sürgetésére az adatok fafajok és eredet szerint való megoszlását visszamenőleg is kidolgoztuk.

Felmerült ugyanis az az aggály, hogy összességében ugyan nem termeltünk ki többet a lehetségesnél, de egyes fafajokban esetleg túllépjük a megengedett határt. A vonatkozó adatok kimunkálása után e tekintetben is megnyugodhatunk. Ezt követően újabb aggály merült fel arra nézve, hogy az adott fafajon belül az értékesebb faállományokat termelik csak ki, és a gyengébbek lábomhagyásával rontják az erdők minőségét. Ennek tisztázása érdekében tovább bővítettük statisztikánkat: a fafajon és eredeten belül kialakítottunk három (jó, közepes, gyenge) minőségű kategóriát.

Az erdőrendezősegek feladatai 1954-ben bővültek, mert felmerült annak szükségessége, hogy az állam részéről ellenőrizzék az állami erdőgazdaságok kitermelési és újratermelési tevékenységét.

Tizennégy esztendő tapasztalatainak felhasználásával alakíthattuk ki 1968-ban az átszervezett erdőrendezősegek szakfelügyeleti tevékenységi körét, mégpedig az ország összes erdejére kiterjedő hatáskörrel.

Az erdőrendezősegek dolgozói jelentős feladatot oldottak meg — az illetékes tanácsi és földügyi igazgatási szervekkel együttesen — az erdők kezelési és használati viszonyainak rendezésével. Valójában ez a három éven át tartó munka (1963—64—65) eredményezte, hogy az erdőgazdálkodó szervek erdőterületei alkalmassá váltak nagyüzemű gazdálkodásra, hogy a tulajdonviszonyok rendeződtek és mód adódott az addig üzemtervvel el nem látható erdők üzemterveinek elkészítésére.

Sok bírálat érte az erdőrendezősegeket és az irányító szerveket azért, mert az említett három év folyamán gyakorlatilag alig készült üzemterv. Véleményünk ezzel szemben az, hogy politikai és gazdasági érdekek követelték az erdők kezelési és használati viszonyainak rendezését, s ez a követelmény az említett években volt teljesíthető; az országosan egységes elvek szerint való végrehajtásra a megfelelő szakmai feltételek az erdőrendezősegeknél voltak egyedül megtalálhatók.

1965-ben hozott újabb kormányzati rendelkezés folytán az erdőrendezőségek — létszámnöveléssel és az anyagi eszközök bővítésével — végzik üzemtervkészítő feladatukat. Az azóta eltelt négy üzemtervkészítési esztendő tapasztalatai alapján biztonsággal várható, hogy 1970 végére gyakorlatilag az ország összes érdjére rendelkezünk üzemtervvel (részben lejártakkal), ill. helyszíni adatokkal és 1975-ben már kizárólag érvényes üzemtervünk lesz az állandóan növekvő erdőterületre.

A népgazdaság és ezen belül a fagazdaság állandó fejlődése újabb és újabb követelményeket támaszt az erdőrendezőkkal, ill. az erdőgazdasági üzemtervekkel szemben. E követelmények kielégítésének útja-módja az erdőrendezés egyik legnagyobb problémája. Egyik oldalról jelentkeznek olyan igények, hogy az üzemtervek leltárjellegű, információs adatainak körét bővítsük. E kívánságok kielégítése azokban az esetekben célszerű, ha az adatok iránti igény tartós, tehát legalább tíz évig él. Tapasztalhatók azonban a tervezéssel szemben olyan igények is, amelyek nem elégíthetők ki egyrészt azért, mert a tervezés túlságos részletessége indokolatlanul kötné meg az erdőgazdálkodó szerv kezét, másrészt: minél részletesebb a tíz évre szóló terv, annál valószínűbb annak elavulása.

Az üzemtervkészítésben szükséges elvi változtatások mellett a jövőben még nagyobb gondot kell fordítanunk az erdőrendezés technikai feltételeinek jobbá tételére. Igaz, hogy évek óta nagyüzemű módon dolgoznak erdőrendezőink légi sztereofelvételekkel és ezek felhasználásával készített üzemi térképekkel, s az is igaz, hogy az üzemtervek egyes részadatainak gépi feldolgozásában jelentős eredményeket értünk el. De mindkét területen szükséges némi türelmi időszak az elért — jórészt kutatási — eredmények általános gyakorlati bevezetéséhez. Ennek az átmeneti időszaknak a céltudatos és egyben jól előkészített megrövidítése ma az erdőrendezés egyik problémája.

Említettük, hogy az erdőrendezés 1968. évi átszervezése kapcsán kialakult az erdészeti szakfelügyelet rendje az ország összes erdőterületére. Így ma — és várhatólag a jövőben — az erdőrendezőségek a következő feladatokat látják el:

- erdőgazdálkodási üzemterv (egyben nagyvadgazdálkodási terv) készítése;
- az erdőgazdálkodás kitermelési és alapvető újratermelési (mind az egyszerű, mind a bővített) feladatainak szakfelügyelete.

Az erdőrendezésnek alapvető feladata továbbra is, hogy adatokat szolgáltatson az erdőgazdaságpolitika kialakításához, ill. a kialakított erdőgazdaságpolitika érvényesülését segítse sajátos eszközeivel.

A fakitermelés alakulása

A két világháború között átlagosan évi 3,5 millió bruttó m³ fát termeltek ki az ország erdeiből. A felszabadulás évének kitermeléséről nincs adatunk. 1946-ban 6,2, 1947-ben 4,1, 1948-ban 3,8 millió bruttó m³ fát termeltek ki az ország erdeiből. Mindhárom évben az újjáépítést szolgálta a nagymérvű fakitermelés. Az 1946. évi tűzifa- és iparifafa aránya azt mutatja, hogy jelentős cél volt a tüzelőnehezségek enyhítése, míg a következő két évben már jelentősen növekedett az iparifakihozatal.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy az iparifakihozatal aránya gyakorlatilag töretlenül növekedett az 1960-as évek közepéig, amikor is a vastagfára vonatkoztatva 60% körül állandósult.

1949-ben — egy évre — a fakitermelés 2 millió m³ alá csökkent. Ebben döntő okként az érvényesült, hogy — az akkori adottságok közt — nem volt mód az erdők tekintetében megbízható adatokra támaszkodni és ezért átmenetileg kény-

telenek voltak az óvatosság álláspontjára helyezkedni. Néhány évvel később már megállapítható volt, hogy az óvatosság csak az adatok hiányával, nem pedig az erdők állapotával indokolható.

Ennek ellenére kétségtelen, hogy az erdészeti szakmai körök legélesebb vitái a körül zajlottak másfél évtizeden keresztül, mekkora famennyiséget lehet az ország erdeiből kitermelni. Ez a vita végérvényesen a hatvanas évek közepére dőlt el. Az ötvenes években a fakitermelés évi 3,0—3,5 millió bruttó m³ körül hullámzott, de határozottan megállapítható az enyhén növekvő irányzat. A fakitermelés mértéke körüli vita leülepedésének időszakában a kitermelés már határozottan növekedett: 1963-ban 4,5 millió, 1968-ban 5,3 millió, 1969-ben közel 5,6 millió bruttó m³ fát termeltünk ki s a folyó jubileumi évben megközelítjük a 6 millió m³-t. A fakitermelés mértéke tehát — a két világháború közötti átlaghoz képest — 70%-kal növekedett. Az iparifakihozatal (a vastagfára vonatkoztatva) a két világháború közti 15,3%-os átlagról gyakorlatilag 60%-ra nőtt. A népgazdaság rendelkezésére bocsátott évi iparifamennyiség a felszabadulás előttinek a 6—7-szeresére emelkedett.

Az erdőket jellemző adatok megismerése és elfogadása mellett számos feltétel megvalósulása segítette a fakitermelés növelését. Az erdők feltárása az egyre növekvő famennyiség időben való mozgatását tette lehetővé. A műszaki fejlesztés másik területe, az erdőgazdasági munka egyre növekvő gépesítése (mind a kitermelésben, mind az anyagmozgatásban) a hatvanas évek első felében hozta meg eredményét: a munkáslétszám csökkenése ellenére is megoldhatókká váltak a növekvő feladatok.

A fakitermelés növelése az elmúlt időszakban kismértékben növelte az erdőfelújítási feladatokat. Az előhasználatok aránya ugyanis tetemesen nagyobbá vált. A kismértékben mégis növekvő erdőfelújítási és nevelési feladatok ellátására az erdészet fel tudott készülni. Segítették az erdőgazdasági termelés növelését a javuló gazdasági feltételek: nagy eredményként könyvelhető el az, hogy a megfelelő irányba ösztönző termelői árrendszer kialakítására a fagazdaság már 1954-ben javaslatot tett, ennek bevezetésére 1955-ben kísérleteket folytatott s a tapasztalatok elemzése után 1956. január 1-ével ezt a maga területén bevezette. Az 1959., majd az 1968. évi általános népgazdasági termelői árrendezés jelentős számú eleme meglelhető a másfél évtizeddel ezelőtt végrehajtott árrendezésben.

A fakitermelés növelésében elért eredmények közül a legjelentősebb az, hogy a fa- és fatermékelhasználás növekedésének ütemével együtt tudott haladni. Az erdészet jelentős előrehaladását jelzi az is, hogy a negyvenes évek végén saját kezelésbe vette és oldotta meg a fakitermelést: kormányzati rendelkezés módott adott a fakitermelő vállalkozóknak az erdőből való kiszorítására.

Az iparifakihozatal igen jelentős növekedése — megítélésünk szerint — a következő körülményekre vezethető vissza. Az erdőgazdálkodás és az elsődleges faipar minisztériumi irányítása az ötvenes évek elejétől egy szerv kezében volt. Ennek a szervezeti jellegű lehetőségnek a kihasználása érdekében jelentős intézkedések történtek. Pl. nagymértékben módosították a fűrészipari rönkszabványokat, az értékesebb választékok termelésében, ill. ezek megfelelő feldolgozásában érdekeltté tették (ha nem is a mai felfogásunk szerint való mértékben) mind az erdőgazdálkodó, mind a fafeldolgozó vállalatot. A főhatóság kezdeményezte és oldotta meg a tűzifaminőségű faanyagok egy részének megfelelő feldolgozását farostlemezzé és forgácslappá. Az építési és gépbeszerzési beruházási hitelek éppen hogy elegendő, de sohasem bőséges volta számos esetben állította a főhatóságot az elé a dilemma elé, melyik területet fejlessze. Helyes elvként az érvényesült, hogy a fafeldolgozó iparágak fejlesztése szükséges feltétele az erdő-

gazdasági termelés bővítésének, ill. fejlesztésének. Meggyőződésem, hogy az erdészet területéről átcsoportosított sok tízmillió forintnak a faiparban történt felhasználása kedvezően hatott vissza az erdőgazdasági termelés fejlődésére is. E lehetőségek nagymértékben emelhették az iparifakihozatalt.

Ugyanakkor az állami erdőgazdaságok (és később más erdőgazdálkodó szervezetek) maguk is jelentős fejlesztésbe fogtak: létrehozták fagyártmányfeldolgozó üzemeket.

A jövőt illetően ma kellő biztonsággal ismertek az erdőknek azok az adatai, amelyekre a távlati tervekben a fakitermelés és a fafeldolgozás növelését alapozhatjuk. Néhány fafajban — amint említettük — elsősorban az akácban és a cserben a kitermelés azért növelhető nagymértékben, mert megfelelő ipari hasznosításuk hazai kialakulatlansága miatt ezekben tartalékaink halmozódtak fel. A nemesnyárok kitermelésének növelését az e téren elért nemzetközi és hazai eredmények felhasználásával az utóbbi 15 évben végrehajtott nagymérvű erdőtelepítések teszik lehetővé.

A kitermelés növelésének a kitermelt iparifaválasztékok hasznosításával összhangban kell folynia. Ez a kitermelés növelésének mintegy a külső feltétele. Belső feltételül az a követelmény jelentkezik, hogy a szoros értelemben vett erdőgazdálkodás körén belül a zárt ciklus megvalósuljon továbbra is: tegyük eleget — mennyiségileg, minőségileg és időben — erdőfelújítási, ápolási és nevelési feladatainknak. Ez a követelmény annál is fontosabb, mert a kitermelés növeléséből fakadó erdőfelújítási feladatok — szemben a múltban tapasztaltakkal — nagyobb mértékben nőnek, mint a kitermelt fatömeg. A maihoz képest adódó kitermelési többlet ugyanis lényegében a véghasználatok növeléséből adódik. Az erdőgazdálkodást az így jelentkező többletfeladatokon felül még nehezebbé teszi az, hogy az egyszerű (de dinamikus) újratermelési feladatokon túl, kezdetben a zárt újratermelési cikluson kívül levő, de végül is abba bekapcsolódó feladatokat is meg kell oldanunk. Itt a várhatólag továbbra is nagyarányú erdőtelepítésekre gondolunk.

Műszaki fejlesztés

Az erdőgazdálkodás műszaki fejlesztésében a felszabadulást követően nyílt mód arra, hogy az alapok lerakhatók legyenek. Az örökség 600—700 kilométer erdei vasút, ennél sokkal kevesebb, mintegy 200 km üzemi út és néhány tehergépkocsi volt. Az erdőműveléstől a fakitermelésen keresztül az anyagmozgatásig a munka kézi erővel folyt, ill. jobb esetben a közelítést lóval végezték.

Az erdők nagy részének államosítása azzal, hogy nagyobb összefüggő erdőterületek egységes állami irányítás alá kerültek, az erdők feltárásának műszaki feltételeit is megteremtette. E feltételek hasznosításában fokozatosan haladhatunk előre. Az első feltárópályaépítések inkább meglévő üzemi vasutak vonalának hosszabbítását vagy új, de rövid üzemi útszakaszt jelentettek. A feltáratlan erdők faanyagának hozzáférhetővé tétele sürgős volt, s jó néhány évnek kellett eltelnie addig, amíg mód nyílt az átfogó, a nagyobb erdőterületeket tárgyaló távlati feltárási tervek készítésére. Az első évtized „út vagy vasút” vitájának eldöntésében az élet segített. Az új üzemi vasútvonalszakaszok gyakorlatilag a régi vonalak meghosszabbításaként épültek, az átépítések és korábban össze nem érő vonalrészek összekötései a helyileg egységes nyomtávolság kialakítására is módot adtak. Valójában az erdei üzemi vasutak nagy szolgálatot tettek, mert az útépités nem haladhatott olyan mértékben, hogy az üzemi vasútvonalakat már a kezdetben kikapcsolhattuk volna. Jelentős fejlesztési feladatot jelentett a gőzmozdonyok helyett a nyersolajüzemű mozdonyokra való áttérés,

a gördülőanyag korszerűsítése, a biztonsági követelményeknek megfelelő pályafenntartás folyamatos biztosítása.

Az erdei üzemi vasúti és az üzemi- vagy közúti anyagszállítás költségeinek reális összehasonlításában ma sem látunk tisztán. Az erdei vasút esetében ugyanis egyértelműleg számba tudjuk venni és végül is az önköltségben kimutatjuk a pályával kapcsolatos költségeket is. A tehergépkocsiszállítás önköltségének számításában — nyilván azért, mert a szállítás nemcsak üzemi úton folyik — a pálya költségeit figyelmen kívül hagyjuk.

A felszabadulást követő negyed évszázad alatt közel 2000 km szállítópálya épült az ország — elsősorban állami — erdeiben. E pályahossz 90⁰/₀-ot meghaladó része üzemi út.

A szállítópályák építésének tervszerűvé tételéhez — amint említettük — a távlati feltérési alaptervek jelentették a legnagyobb segítséget. E tervek adtak, ill. adnak módot arra is, hogy a szállítópályák fontosság szerint differenciálhatók legyenek és műszaki jellemzőiket, amelyek viszont az építési és fenntartási költségeket szabják meg, megfelelően választhassuk meg.

Az üzemi útépítésen, mint fejlesztő tevékenységen belül is érvényesült a műszaki fejlesztés: a kezdeti évek kizárólagosan kézi munkájával szemben a földmunkát és a kőpályaépítést egyre növekvő mértékben gépekkel végezték, ill. végzik az erdőgazdaságok.

Feltárhálózatunk bővítése és fejlesztése — hasonlóan az országos közúti hálózatéhoz — ellentmondásokat is mutat. Ezek egyike a pálya jellemzői és a pályánál jóval gyorsabban fejlődő (és méretben, teherbírásban, keréknyomásban növekvő) tehergépkocsik közt tapasztalható. Ez arra figyelmeztet, hogy a jövőben az üzemi utak műszaki jellemzőinek megválasztásában némileg nagyobb előretartással szükséges dolgoznunk. Ez az útépítési költségeket növeli, ill. azonos nagyságú forrásból kevesebb út építhető. Ennek következménye azonban valószínűleg enyhíthető lesz oly módon, hogy a hazai erdők feltárhálózatának sűrűségében nem tűzzük célul az európai átlagban szükséges mértéket. Erre figyelmeztet az a körülmény, hogy európai viszonylatban valóban hegyinek számító területünk, ill. terepünk igen kevés akad. A hazailag és külföldön is kialakuló közelítő eszközök egyre nehezebb terepen is módot adnak a faanyag kíméletes kiközéltetésére.

A fakitermelés és a faanyagmozgatás műszaki fejlesztése egyes, az esetek jó részében egymáshoz nem kapcsolódó gépesítésével kezdődött. Az ötvenes évek első felében kb. azonos időszakban jelentek meg az erdőben a traktorok, az erdei anyagmozgatás eszközei és az első, súlyos, kétszemélyes motorfűrészek (részben elektro-, részben benzinmotorokkal).

Itt említjük meg, hogy a műszaki fejlődésnek bizonyos mértékig szubjektív eredetű akadályai is voltak. Minthogy a traktor és a motorfűrész is zajos eszköz, sok erdészszakember az erdő megszokott csendjének zavarását látta a gépek megjelenésében és attól is tartott, hogy a nagyvadállomány az állandó zaj miatt kipusztul. Ma már úgy tűnik, hogy nem számítottunk a vad nagyfokú alkalmazkodási képességére. Mert mi mást jelentene az az ismert tény, hogy a motorfűrész és a traktor zaja a nagyvadban — különösen havas téli időben — kiváltja a Pavlov-féle feltételes reflexeket: s a szarvas, a däm vad alig győzi kivárni a vágásterületi munka végét, tudva, hogy ott élelmet talál a frissen döntött fák kérgében, ágaiban és rügyeiben.

Ugyancsak itt emlékeztetünk arra az éveken át tartó vitára, hogy megengedhető-e a fakitermelés a nedvkeringés időszakában. Ezt a polémiát nem hivatalos rendelkezés, hanem az élet zárta le. A gépek számának növekedése, a folyamatos üzemeltetésükhöz fűződő gazdasági érdekek, az anyagmozgatás gyorsabbá

válása — más körülményekkel együtt — megkerestette minden erdőgazdasággal azokat az erdőrészteket, amelyeknek sem a visszamaradó faállományában, sem kitermelt faanyagában nem jár kárral a nyári döntés.

Nem ennyire lényeges kérdés, de itt utalunk arra, hogy ismereteink szerint a felújítógátásokat akkor célszerű végezni, amikor az újulatot hó védi a fadöntés- okozta károk ellen. Érdemes jó egynéhány év tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutnunk, hogy a kelleténél egy kevéssel is nagyobb óra gyakorlatilag felkészületlenek vagyunk, annyira, hogy ilyenkor a vágásterületre sem tudunk kijutni.

A fakitermelés gépesítésében — a kétszemélyes, nehéz motorfűrész tanuló- évek után — a minőségi változást az egyszemélyes benzinmotoros fűrészek tömeges elterjedése eredményezte.

Ez időben tettek az erdőgazdaságok, a kutatók és a főhatóság jelentős erőfeszítést annak érdekében, hogy ne az egyes műveleteket végezzék gépekkel, hanem komplexen, az egész technológiát (döntés, gallyazás, darabolás, közelítés, rakodás). E törekvésben jelentős haladást értünk el, de korántsem tartunk a feladat végén. Az anyagmozgatás fázisainak kapcsolódásaiban, a rakodás gépesítésében egyelőre nem értük el a kívánt fokot. Ebben azért is szükséges további előrehaladás, mert a legnehezebb fizikai munkától kell megkímélnünk dolgozóinkat. Az utóbbi években fejlődött ki a kérgezés gépesítése. Ez annál örvedetesebb, mert bizton számíthatunk még további eredményekre abban a közeli időszakban, amikor a cellulózipar fejlesztése jelentős mennyiségű papírfát, tehát igen sok kérgezést igényel.

Az ERTI közelítő kerékpárja, a Zelop és az egyéb megoldások az erdei, egyben legköltségesebb anyagmozgatási feladatok jobb ellátásának egy-egy fejlődési szakaszát jelzik.

Az erdőművelés gépesítésében elért eredmények elsősorban az utóbbi évtizedben biztatók. A tuskóirtás, a talajelőkészítés (lejtős területeken a padkakészítés), a csemeteültetés, a csemete- és suhángkiemelő ekék, a gödörfűrögépek, az erdővédelmi eszközök stb. számottevő eredmények. Mindez azért lényeges, mert a növekvő fakitermelés — mint említettük — gyorsan növeli a felújítási kötelezettséget. Az erdőfelújítási és ápolási feladatok növekedése viszont — a termelékenység növelése nélkül — kielégíthetetlen élőlétszámigénnyel járna.

Az új technika, a műszaki fejlesztés igen állóeszközigenyes.

Az erdőgazdálkodásban dolgozók számának változása

A felszabadulást követő másfél évtizedben a létszám alakulására az extenzív fejlődés körülményei voltak jellemzők. A feladatok növekedésével lényegében egyenes arányban nőtt mind a fizikai, mind az alkalmazotti dolgozók létszáma. A termelékenység növelésére irányuló határozott törekvés jelei a hatvanas évek elejétől figyelhetők meg. Ebben az időszakban a fizikai dolgozók száma következetesen csökkent — a feladatok állandó növekedése ellenére is. Az alkalmazotti kategóriába tartozó dolgozók létszáma mintegy fél évtizeddel később érte el maximumát és a létszám enyhe csökkenése is ez időtől kezdve tapasztalható.

Közelebbi adatok csak a volt Országos Erdészeti Főigazgatóság, ill. a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium közvetlen felügyelete alá tartozó erdőgazdálkodó szervek létszámviszonyaira állnak rendelkezésünkre. Ezért következtetéseink e számszerű adatokon alapulnak.

Ezeknek a szervezeteknek főtevékenysége az erdőgazdálkodás. E tekintetben — különösen a téli fakitermelés időszakában — a fizikai dolgozók munkafeltételei a mezőgazdaságénál kedvezőtlenebbek. A népgazdaság gyakorlatilag

teljes körű foglalkoztatottságot biztosít, s mind a mezőgazdasági, mind az erdőgazdasági dolgozók nagy számban helyezkedtek el a termelés más területein, mégpedig elsősorban valamely iparágban. Ez nemcsak egyszerű létszámbeli csökkenést jelentett, hanem átmenetileg a dolgozók tapasztalat-, képzettség-szerinti összetétele arányának némi romlását is. Az iparban ugyanis koruknál, nemüknél és képzettségüknél fogva elsősorban azok tudtak megfelelően elhelyezkedni, akikre az erdőgazdálkodásban — figyelembe véve a műszaki fejlődést — nagy szükség lett volna. Az erdőgazdálkodó szervezeteknek e változásokat figyelembe kellett venniük. Egyrészt a munkakörülmények állandó javításával igyekeztek lassítani az elvándorlás ütemét, másrészt a munkaszervezés fejlesztésével, gépesítéssel meg kellett oldaniok a növekvő feladatok maradéktalan ellátását. Az intenzív fejlesztés eredményeként az élők munkára vonatkoztatott termelékenység jóval nagyobb mértékben nőtt, mint a feladatok. Érthető, hogy ilyen körülmények között kialakult az erdőgazdasági állandó munkások köre, s e körön belül is egyre növekedett ill. növekszik az erdei szakmunkások száma. Megítélésünk szerint nem várható, hogy a növekvő feladatokat (mind a faki-termelésben, mind az ennél is nagyobb mértékben növekvő erdőfelújításban) nagyobb létszámmal hajthatjuk végre. A legkedvezőbb esetben is csak az remélhető, hogy a fizikai dolgozók létszámának eddig tapasztalt (átlagosan évi közel 3⁰/₀-os) csökkenése mérséklődik, esetleg néhány éven keresztül stagnál. Ez viszont szükségessé teszi az állandó (egyben képzetlenebb és ennek arányában jobban fizetett) munkások számának, még inkább arányának az eddiginél gyorsabb ütemű növelését, a munkakörülmények (pl. a munkahelyre való kiszállítást) javítását, a gépesítés gyors ütemű növelését. Az idényszerűen jelentkező feladatok (pl. az erdősítési munkák) megnyújtása is feltétlenül szükséges. Mindezeket elsősorban a főtevékenységként erdőgazdálkodással foglalkozó szervezeteknek célszerű szem előtt tartaniok. Az erdőgazdálkodással kiegészítő tevékenységként foglalkozó szervezetek (elsősorban a mezőgazdasági nagyüzemek) a rendelkezésükre álló munkaerő téli foglalkoztatásának a gondjait enyhíthetik egyre nagyobb mértékben. Náluk is szükséges az erdőgazdasági szakmunkások számának növelése és az erdei munkák gyorsabb gépesítése, mert erdeik területe gyorsan nő és ennek arányában egyre több munkát kell elvégezniük.

Amint említettük, az alkalmazotti kategóriába tartozó dolgozók száma a hatvanas évek közepétől mutat csökkenő tendenciát. Lehetséges, hogy ez a csökkenő irányzat nem lesz tartós.

Különösen előfordulhat ez országos viszonylatban, hiszen az erdők és a fásítások területe évente mintegy két erdészeti területtel növekszik. Ez feltétlenül igényli az erdészeti műszaki dolgozók létszámának viszonylag arányos növelését.

Az erdőgazdálkodó szervezetek igen helyes törekvése az erdészeti műszaki képzettségű szakemberek (erdőmérnökök és erdésztechnikusok) egyre inkább elegendő számban való foglalkoztatása. E törekvés hatása az erdőgazdálkodás eredményeiben mutatkozik meg. Külön örvendetes az, hogy az erdőgazdálkodó szervezetek differenciálódási folyamata mellett az eredmények minden szektorban tapasztalhatók.

A jövővel kapcsolatban azonban figyelmeztető jel az, hogy megítélésünk szerint erdőmérnökökben a telítettség állapotához közeledünk, vagy ezt már el is értük. Ennek megfelelően a beiskolázási létszámokat a várható igényekhez kell alakítani.

A másik probléma, hogy — mint minden területen — a fejlődés ütemének gyorsulása miatt az oktatási intézményekben megszerzett tudásanyag egy része

gyorsan avul. Ez a továbbképzésnek az eddigihez képest jóval intenzívebbé tételét sürgeti.

*

Ismertetésünk az erdőgazdasági termelés néhány területére terjedt ki. Nem tekinthettük célunknak, hogy ez alkalommal az egész fagazdaságról adjunk beszámolót. Ezért nem tárgyaltuk a fafeldolgozó iparágak fejlődését, sőt az erdőgazdálkodás néhány alapvetően fontos területét (pl. a szakoktatást, a tudományos kutatást) sem. A részletes ismertető helyett hadd mondjam el csak azt, hogy a kutatásban elért eredmények, a szakoktatási intézményekben kiképzett szakemberek nélkülözhetetlen feltételei, ill. részesei az elért eredményeknek. Nélkülük a fejlődés tapasztalt mértéke elképzelhetetlen.

Az erdőgazdálkodás nálunk is, a baráti országokban is, de a nyugati országokban is forrásban van. Az erőben levő változások jelentősen érintik az erdőgazdálkodás fő céljait és ezekkel kapcsolatban módszereit is.

Kétségtelen, hogy az erdőgazdálkodás fejlődése a nagyszerű negyedszázadhoz hasonlóan akkor folytatódhat, ha figyelembe veszi a változó körülményeket, s módszereit e következményekhez igazítva választja meg, mégpedig gazdaságosan.

A felszabadulás óta eltelt 25 év erdőgazdálkodási eredményei biztosítékát adják annak, hogy az erdészeti dolgozók továbbra is megállják helyüket.

A Gödöllői Erdőgazdaság 25 éve

FILA JÓZSEF

Arra vállalkoztam, hogy változatos életutam egy jelentős állomásának — a volt Gödöllői Erdőgazdaságnak —, 25 éves fejlődését, állapotának változását értékeltessem.

A feladat könnyű is, nehéz is!

Könnyű azért, mert 25 év alatt alapjaiban töretlen a cél — a szocialista társadalom létrehozása — ami a termelés bármely szektorában munkálkodók tevékenységének irányát megszabta. Ebből következik, hogy az ország erdőterületének nincs egyetlen erdőrészelete, ahol a szocialista építés célkitűzéseitől vezetett tudatos emberi tevékenység alkotó befolyását kisebb-nagyobb mértékben ne érvényesítette volna. Az ország erdőrészeleteinek és gazdálkodási egységeinek mindegyike egy „csepp a tengerből”, benne fellelhetők, kimutathatók a hivatás-szerető erdészek munkálkodásának eredményei.

Az elmúlt 25 év alatt hétszer változott a Gödöllői Erdőgazdaság területe. A változtatás időpontja és szándéka mindannyiszor egybeesett a fejlődés olyan szakaszával, amelyben a változatlan célokért módosult közgazdasági környezetben vélelmünk szerint más módszerekkel kellett és lehetett hatékonyabban dolgozni. Ezek a gyakori területi — szervezeti változások nehezítik ugyan az ünnepeelt időszak eredményeinek számszerű összegezését, a lényegét azonban nem befolyásolják.

Nehezíti az utóbbi 25 éves időszak eredményeinek az áttekintését, szintetizálását az, hogy az erdőkben korábban nem társadalmi igényű és méretű, nem szocialista szemléletű és tartalmú célok szerint gazdálkodtak, hanem az uralkodó birtokos osztály egy nemzedéket szolgáló egyéni érdekei szerint. Az egyes erdőterületek korábbi állapotát természetes adottságai, a bennünket megelőző erdősz